

Pragensia v knihovně a ve škole (Spolupráce Městské knihovny v Praze a Soukromého reálného gymnázia Přírodní škola, o. p. s.)

Eva Měřínská

Městská knihovna v Praze

merinske@mlp.cz

INFORUM 2009: 15. konference o profesionálních informačních zdrojích

Praha, 27.-29.5.2009

Abstrakt

Příspěvek seznamuje se společným projektem Městské knihovny v Praze a Soukromého reálného gymnázia Přírodní škola, o. p. s. „Pragensia pro 21. století“. Spolupráce ověřuje využitelnost, dostupnost a atraktivnost zdigitalizovaných dokumentů pro mládež a její výuku.

Projekt HISPRA

Projekt „Pragensia pro 21. století“ je součástí velkého grantového projektu Městské knihovny v Praze, který byl schválen a je dotován Finančními mechanismy Evropského hospodářského prostoru a Norska, tzv. „Norskými fondy“.¹ Obsahem projektového záměru bylo trvalé uchování a zpřístupnění historických pragensijských a dalších vzácných dokumentů z fondu Městské knihovny v Praze. Díky tomuto určení získal projekt název HISPRA (historická pragensia).² Rozpočet projektu je vyčíslen na 504.440 Eur, z toho 403.552 Eur, tj. 80% tvoří dotace z „Norských fondů“.

Projekt HISPRA byl vystavěn na 4 hlavních cílech:

1. vybudovat vlastní digitalizační pracoviště;
2. pořídit digitální kopie vytipovaných dokumentů („záchrana“);
3. vytvořit online digitální knihovnu („zpřístupnění“);
4. rozšířit povědomí o těchto dokumentech a jejich využití („propagace“).

Jednotlivé fáze projektu vycházejí z těchto cílů, práce na nich byla zahájena v dubnu 2007 a projekt bude zakončen v červnu 2010. Na konci projektu bude online zpřístupněno 350 tisíc zdigitalizovaných stran dokumentů.

V současné době (květen 2009) je dokončeno skenování a zpracování pragensijských dokumentů, které jsou postupně importovány do SW Kramerius, který knihovna využívá k zpřístupnění dokumentů. Veškerý import, kontroly a zveřejnění dokumentů bude dokončen

¹ *Finanční mechanismus EHP/Norska* [online]. Praha : Ministerstvo financí ČR, c2005- [cit. 2009-05-09]. Dostupný z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/fm_norska.html>.

v srpnu 2009. V té době bude přístupno asi 1500 pragensijních titulů. Nadále bude projekt pokračovat zpracováváním divadelních a hudebních titulů z fondu knihovny.

Tento příspěvek se věnuje závěrečnému cíli projektu HISPRA – propagaci a to především popularizaci projektu mládeži – studentům pražských středních škol.

Publicita projektu

Důležitou součástí projektů podporovaných Norskými fondy je publicita. V projektu HISPRA se Městská knihovna v Praze zavázala k několika počínům, jejichž úkolem je medializovat samotný projekt, především budovanou digitální knihovnu, a samozřejmě donátora:

1. propagační CD cílené na mládež;
2. webové stránky;
3. plakát;
4. vícejazyčná publikace určená odborné veřejnosti;
5. konference / seminář.

Plakát, publikaci a konferenci vztáhne Městská knihovna v Praze k jednomu tématu, které bude zaměřeno na regionální projekty a především zpřístupnění jejich výsledků uživatelům. Termín konference, respektive semináře plánuje knihovna na červen 2010. Při této příležitosti budou reflektovány zkušenosti z projektu „Pragensia pro 21. století“, jehož nadstavba – další fáze proběhne v následujícím školním roce (viz níž).

Webové stránky vznikaly paralelně s tvorbou CD a snažily se zohlednit výsledky a podněty od studentů a učitelů ze spolupracující školy (viz níž), zveřejněny budou v červnu 2009.

Propagační CD je produktem projektu „Pragensia pro 21. století“.

Soukromé reálné gymnázium Přírodní škola, o. p. s.

Knihovna se rozhodla pojmout CD jako výstup konkrétních výsledků zpracovaných na základě používání zdigitalizovaných pragensijních. Za rozumné považovala knihovna navázat spolupráci s některou z pražských škol, jejíž studenti by prozkoumali možnosti využití námi digitalizovaných dokumentů.

Knihovna vybrala a oslovila Soukromé reálné gymnázium Přírodní škola o. p. s.. Jedná se o netradiční gymnázium, které využívá projektového vyučování a hledá nové a neotřelé možnosti a metody pro vzdělávání a výchovu svých studentů. Ředitel školy Mgr. František Tichý, charakterizuje gymnázium takto:

„Soukromé reálné gymnázium Přírodní škola bylo založeno v roce 1993 jako alternativa k velkým státním gymnáziím s hlavním cílem vychovat v malém přátelském kolektivu člověka, který si (kromě zvládnutí nároků gymnaziálního studia, kladených osnovami a vysokými

² *Knihy online : Digitální knihovna Městské knihovny v Praze* [online]. Praha : Městská knihovna v Praze, [1998-], 9. 5. 2009 [cit. 2009-05-09]. Dostupný z WWW: <<http://www.mlp.cz/digi/>>.

školami) vytvoří také vlastní vztah ke studovaným oborům a okolnímu světu prostřednictvím své aktivní účasti na dění ve škole. Heslo „škola životem“ snad alespoň zčásti vystihuje podstatu našeho pedagogického systému. Jde konkrétně o to, aby se student přímo účastnil činností, ve kterých najde svoji realizaci sám i skrze skupinu, aby si vyzkoušel práci v různých oborech, učil se zaujímat aktivní postoj ke svému okolí a prožil přítomnost jako plnost bytí a skutečnosti, nejen pouze jako přípravu na budoucnost.“

Od spolupráce s Přírodní školou si Městská knihovna v Praze slibovala otevřený přístup studentů i učitelů, nápady, jak digitalizovaný fond využít především ve školní výuce tak, aby mohla oslovit další pražské školy s konkrétními výstupy, které potvrdí vhodnost využívání digitální knihovny ve školní výuce.

Pragensia pro 21. století

Cílem projektu je podpořit inovativním a kreativním způsobem využívání digitální knihovny pragensií Městské knihovny v Praze pro potřeby dětí a mládeže, ať už v rámci jejich formálního, informálního nebo neformálního vzdělávání.

Na podzim 2008 vznikl následující časový harmonogram:

- formulace projektového záměru (říjen 2008)
- specifikace projektového záměru oběma partnery (listopad 2008)
- příprava pilotní fáze projektu (prosinec 2008 – leden 2009)
- pilotní fáze projektu realizovaná Přírodní školou (únor – březen 2009)
- zpracování výsledků pilotního projektu, výroba CD, oslovení zájemců o účast ve 3. fázi projektu (duben – červen 2009)
- realizace školních projektů, soutěž (září 2009 – leden 2010)
- zpracování výsledků projektu, vyhlášení, závěrečná zpráva (únor – duben 2010)
- prezentace výsledků na konferenci / semináři v rámci projektu HISPRA (červen 2010)

Na přípravách pilotní fáze se za Městskou knihovnu v Praze podílely tři knihovnice z Oddělení digitalizace, za Přírodní školu se projektu věnovala jedna pedagožka s konzultacemi ostatních kolegů.

Projekt je vnímán jako příspěvek mezipředmětové spolupráce mezi dějepisem, zeměpisem, českým jazykem a literaturou a informatikou. Navíc je akcentována mediální výchova jako průřezové téma. Projekt tak zapadá do současného trendu ve školství a ukazuje, jak je možné práci na jednom tématu s využitím elektronických zdrojů efektivně zapojit do školních vzdělávacích plánů.

V současné době je zakončena pilotní fáze projektu.

Pilotní fáze projektu – východiska

Na straně Městské knihovny v Praze

V období únor až březen 2009 bylo přes webové stránky knihovny, respektive Krameria dostupných asi 1200 dokumentů online, z toho asi polovina bez autorské licence. Kromě digitální knihovny byl samozřejmě k dispozici knihovní online katalog nebo katalog v rámci knihovny, tzv. Koniáš. Studenti měli možnost využít i fyzické svazky a konzultace knihovníků nejen během plánovaných exkurzí.

Do této doby neměla knihovna žádnou zpětnou vazbu na uveřejňování elektronických verzí svých titulů, neměla zkušenosti s využíváním Krameria uživateli.

Na straně Přírodní školy

Projektu se zúčastnila třída tercie (odpovídá osmé třídě základní školy), tzn. studenti ve věku 13 až 14 let. Ve třídě je integrována nevidomá studentka. Studenti jsou zvyklí pracovat projektově a samostatně. Ovládají na optimální úrovni PC a službu internet. Jsou teoreticky motivovaní: výsledky jejich snažení se promítnou do školních výsledků, zároveň jsou navyklí, že projekty dělají především pro sebe, nikoliv pro známky. Předpokládali jsme zájem o nabízené možnosti.

Příprava

Během prosince 2008 a ledna 2009 navštívily knihovnice celkem tři vyučovací hodiny studentů, seznámily je s obsahem fondu pragensií, se vzdáleným vyhledáváním v Krameriovi a nastínily možnosti témat a způsoby jejich zpracování. Pomohly studentům určit jejich vlastní témata a utřídit představy o jejich zpracování. Potěšilo nás, že vybraná témata nebyla triviálního charakteru:

- Srovnání obchodního využití domů na Smíchově v 30. letech 20. století a v současnosti
- Sledování nemocnosti pražských dětí v minulosti a dnes
- Srovnání povodní v letech 1890 a 2002
- Pražská zoologická zahrada dříve a dnes
- Pražská nádraží v proměnách času

Pilotní fáze projektu – realizace

Realizace projektu byla rozpracována do několika vyučovacích hodin, respektive bloků. Některé se odehrávaly v knihovně pod vedením knihovníků, jiné ve škole pod vedením pedagogů.

Odborná exkurze do úseku pragensií Městské knihovny v Praze

- garanti: knihovníci
- doba trvání: 3 hodiny čistého času
- vyučovací předměty: ICT, ČJ, D, Z
- cíl: seznámení s fondem pragensií, praktické vyhledávání v knihovním katalogu a vyhledávání informací v pragensijních dokumentech

Studenti byly seznámeni s ústřední knihovnou Městské knihovny v Praze a především s úsekem pragensií. Praktická část exkurze byla zaměřená na vyhledávání informací v samotných dokumentech, tzn. převážně monografiích tištěných v 19. století nebo v první polovině 20. století. Během exkurze měli studenti možnost vidět a zaznamenat špatný fyzický stav dokumentů, degradaci papíru vlivem okolního prostředí a zhodnotit sami pro sebe jejich obsahovou hodnotu.

Digitalizace informací – školní hodina

- garanti: pedagogové
- doba trvání: 1 vyučovací hodina
- vyučovací předmět: ICT
- cíl: základní informace o digitalizaci, diskuze o výhodách a nevýhodách digitalizace

Jednalo se o hodinu zaměřenou na moderní technologické trendy v oblasti zpracovávání a uchovávání informací. Nabízí se možnost různých typů diskuzí a využití myšlenkové mapy na téma digitalizace.

Odborná exkurze do Oddělení digitalizace Městské knihovny v Praze

- garanti: knihovníci
- doba trvání: 3 hodiny čistého času
- vyučovací předmět: ICT, ČJ, D, Z
- cíl: seznámení s procesem digitalizace dokumentů, seznámení s obsluhou a specifiky knižních skenerů, vyhledávání v Krameriovi s asistencí

Na této exkurzi měli studenti možnost vyzkoušet si některé kroky z procesu digitalizace dokumentů. Jednalo se především o skenování a úpravu obrázků. Zaměstnanci knihovny představili i motivaci a pozadí digitalizace, nastínili možnosti a perspektivy v oblasti digitalizace v Městské knihovně v Praze. Následně studenti ve skupinách s konzultacemi knihovníků hledali vyhovující dokumenty a informace pro svá témata.

Samostatná práce studentů

V rámci vyučovacího času byla studentům vyhrazena jedna projektová středa a čtyři hodiny informatiky pro zpracování svých témat. Přírodní škola má každý týden ve středu tzv. projektový den, kdy se studenti celé školy věnují svým projektům, na kterých často spolupracují napříč ročníky a napříč předměty. Studenti tercie v těchto dnech v rámci projektu „Pragensia pro 21. století“ pracovali v terénu (v Praze), vyhledávali informace v Krameriovi, případně v rámci internetu.

Výsledkem jejich snažení je patero studentských prací a zpětná vazba důležitá pro knihovnu. Toto vše je zhodnoceno na CD, které bude sloužit pro navázání kontaktů s dalšími školami v Praze. Názory a postřehy studentů chce Městská knihovna v Praze reflektovat v dalším vývoji nabízení služeb svým uživatelům.

Zhodnocení projektu Pragensia pro 21. století – pilotní fáze

Městská knihovna v Praze si od tohoto počínu slibovala:

- vznik prezentačního CD v rámci projektu HISPRA,
- ověření možnosti a praktičnosti využití zdigitalizovaných pragensí a jiných dokumentů pro vzdělávání mládeže,
- zpětnou vazbu na nabízenou službu přístupu k digitálním kopiím svých dokumentů od samotných studentů a pedagogů.

Zpětná vazba od studentů

Ze zpětné vazby od studentů byly pro knihovnu důležité především odpovědi na dvě otázky:

- Jak vám vyhovovalo vyhledávání a práce v Krameriovi?
- Jak hodnotíte projekt celkově, byl pro vás zajímavý?

Hodnocení studentů bylo spíše rozpačité, především stran Krameria; knihovnu nutí k přehodnocení nabízení elektronických verzí svých dokumentů, především pokud je chce cílit na mládež.

Uvědomili jsme si např. že naše metadatové zpracování dokumentů je nedostatečné.

V současné době jsou např. téměř nedohledatelné ilustrace. Studentům dále chyběla možnost zobrazit si náhledy stránek. Rozhraní Krameria bylo pro ně příliš vzdálené tomu, čemu jsou zvyklí v běžných internetových vyhledávačích, které jsou pro ně jasným měřítkem.

Studenti dále těžko chápou omezení přístupnosti některých dokumentů dle autorských práv. Jsou zvyklí, že v rámci internetu najdou to, co hledají až k úplné informaci nebo nenajdou nic. To, že najdou informaci o dokumentu a potom se ukáže, že se k jeho obsahu nedostanou, je pro ně frustrující.

Přes tyto (a další) uvedené nedostatky hodnotili studenti obsah projektu dobře. Přesto, že se vzhledem k celkovému stylu výuky na Přírodní škole cítili značně vytížení a projekt „Pragensia pro 21. století“ vnímali spíše okrajově, zpracovali svá témata precizně a s pocitem, že se dozvěděli něco nového o Praze a o trendech v oblasti zpracovávání a zpřístupňování informací.

Od pedagogů

Pedagogové vnímali projekt jako další možnost rozšíření a zpestření výuky a jako aplikaci mezioborového vzdělávání: Studenti měli možnost dozvědět se něco nového a zdokonalit se v oblasti ICT úměrně svému věku, poznat lépe město, ve kterém žijí (zasahuje do předmětů

dějepis a zeměpis) a procvičit formulování svých názorů, postojů a předávání nabytých informací (v rámci českého jazyka).

V nabízení elektronických dokumentů by pedagogové uvítali možnost využití plných textů, se kterými by mohli pracovat při školní výuce, což v současné době Kramerius neumožňuje.

Jistá omezení také program klade lidem se specifickými vzdělávacími potřebami (nečitelnost formátu pdf pro počítač nevidomých).

Co bude dál

Projekt bude pokračovat další fází, ve které chce knihovna oslovit další pražské školy a nabídnout jim svou digitální knihovnu a další služby k využití ve své výuce.

Získanou zpětnou vazbu chce knihovna uplatňovat v rozvoji svých služeb, především v oblasti nabízení elektronických verzí dokumentů tak, aby tyto služby vyhovovaly nejen studentům, ale i dalším uživatelům knihovny.

V současné době dochází v tomto směru v knihovně k dvojkolejnosti: Dokumenty zdigitalizované v rámci projektu HISPRA nabízí knihovna prostřednictvím Krameria. Tím pádem bez možnosti plných textů pro uživatele (slouží pouze k fulltextovému vyhledávání). Kromě toho od května 2009 nabízí Městská knihovna v Praze plné texty 53 děl Karla Čapka, které jsou dostupné přímo z jejího katalogu. V budoucnu chce knihovna najít optimální řešení této situace např. díky plánovanému Krameriovi Plus (založeném na SW Fedora).

Jednou z dalších cest je tvorba speciální webové stránky www.prahavknihovne.cz, která má zviditelnit projekt HISPRA a především dokumenty v jeho rámci převedené do elektronické podoby. Tyto stránky zintegrují možnosti vyhledávání v našem katalogu a prohlížení dokumentů v jednoduchém prohlížeči přímo na těchto stránkách.

Za optimální bychom však považovali takové webové rozhraní, které umožní vyhledávat ve všech údajích o dokumentech, které uvádíme a shromažďujeme v naší databázi užívané naším knihovním katalogem (a jež nejsou v současném Krameriovi zohledněny při vyhledávání v něm), a zároveň umožní snadné listování v obrázcích respektujících dokument a poskytne i náhledy jednotlivých stran.

I díky spolupráci s Přírodní školou získala knihovna další pohledy na hledání nového řešení pro to, aby digitalizované dokumenty nesloužily pouze jako záloha, ale byly aktivně využívány širokým spektrem zájemců.

Závěr

Motto Městské knihovny v Praze uvedené ve strategii knihovny do roku 2015 zní: Městská knihovna v Praze je tu pro každého, kdo chce porozumět světu i sám sobě. Svoje poslání v intencích tohoto motto rozvedla knihovna do několika bodů, mezi kterými mimo jiné stojí:

klade důraz na služby pro děti, mládež a studenty. Právě ve vztahu k této sociální skupině vidí knihovna velký potenciál v oblasti nabízení elektronických verzí knih. Chtěli bychom docílit efektivního propojení, návaznosti klasických služeb a služeb vzdálených. V souladu s určením naší knihovny jako univerzální se chceme soustředit na své uživatele a hledat zde ideálně standardní a lepší cesty pro nabízení výsledků vlastní digitalizace.